

Αναξαγόρας Αναξαγόρου

Ο Αλμπέρ Καμύ και η έννοια του νοήματος

Η Ευρώπη πριν καταφέρει να μετρήσει τις πληγές της από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, βίωσε την άνοδο του Εθνικισμού στη Δύση και την επικράτηση του ολοκληρωτισμού του κουμμουνισμού στην Ανατολή. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν πραγματικότητα, λες και η παγκόσμια καταστροφή που έλαβε χώρα είκοσι πέντε μόλις χρόνια πριν δεν δίδαξε τίποτα την ανθρωπότητα. Κάτω από τη βαριά αυτή σκιά, το μέλλον φαίνεται χαμένο και ο άνθρωπος είχε κάθε δικαίωμα να νιώθει πως αδυνατεί να βρει ελπίδα σε έναν κόσμο που οδεύει σε μια καταστροφική επανάληψη, δεν βρίσκει στην ιστορία του κόσμου κανένα ενδογενές ενδιαφέρον και νόημα. Ο μηδενισμός ήταν πλέον μια τάση που είχε στα νώτα της τη φρίκη των χαρακωμάτων και μπροστά της την απειλή της πυρηνικής καταστροφής.

Ο Αλμπέρ Καμύ βιώνει όλον αυτόν τον παραλογισμό και επανατοποθετεί τη φιλοσοφία στο «εδώ και τώρα». Θεωρεί πως το μεγαλύτερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει ο σύγχρονος άνθρωπος είναι η απόφαση αν η ζωή αξίζει, δηλαδή αν υπάρχει κάποιο νόημα μέσα σε ένα σύμπαν στερημένο ξαφνικά από ψευδαισθήσεις και φώτα, όπου ο άνθρωπος αισθάνεται ξένος. Στην προσπάθεια εξεύρεσης νοήματος μέσα στην παράλογη σιωπή του κόσμου, ο Καμύ ανιχνεύει τη γέννηση του παραλόγου (absurd). Οπότε δικαίως, θεωρεί, ο άνθρωπος απορεί για ποιο λόγο μπορεί να ελπίζει μέσα στην έλλειψη νοήματος ενός παράλογου κόσμου. Ο Καμύ απευθύνεται στον συνάνθρωπό του και μέσα στο παράλογο δείχνει ότι μπορεί να υπάρξει νόημα, θεωρεί πως οι άνθρωποι χρειάζεται να σφυρηλατήσουν μια τέχνη επιβίωσης σε καιρούς ολέθρου για να ξαναγεννηθούν

και εν συνεχεία να παλέψουν ανοιχτά το ένστικτο θανάτου που κινεί την ιστορία μας.

Ο Αλμπέρ Καμύ δεν προσπαθεί να δώσει παρηγοριά στο παράλογο της ύπαρξης. Αυτό το θεωρεί ανώφελο, δηλώνει πως δεν γνωρίζει αυτό το νόημα και για την ώρα τού είναι αδύνατο να το μάθει. Αντίθετα, προσπαθεί να βρει το νόημα στην επανάσταση απέναντι στη θνητότητα και τα όριά της. Δεν ψάχνει ένα μοναδικό κλειδί που θα μπορούσε να δώσει εξηγήσεις, δεν θεωρεί ότι εξηγούνται όλα τα πράγματα μ' ένα μονάχα πράγμα, αλλά με όλα. Δεν υπάρχει πια μια μονάχα ιδέα που εξηγεί τα πάντα, αλλά μια ατέλειωτη σειρά από ουσίες που δίνουν ένα νόημα. Προχωρεί σε μια αντιστροφή των όρων: όσο η ζωή δεν έχει νόημα, τόσο καλύτερα μπορεί να τη ζήσει κανείς, αφού αυτό συνιστά μια πλήρη αποδοχή της εμπειρίας. Θεωρεί, δηλαδή ότι, η εξέγερση είναι από τις λίγες φιλοσοφικές στάσεις με συνέπεια. Ζητά μια κάθαρση του ανθρώπου από τα ευχάριστα ψέματα των υποσχέσεων και είναι καχύποπτος προς τα ανώτερα ηθικά νοήματα που μπορεί να τυφλώσουν τον άνθρωπο μπροστά στην πραγματικότητα. Ζητά πλήρη συνείδηση, άρνηση της υποταγής και επιδιώκει να βρεθεί το σθένος να συνεχίσει την πορεία του ο άνθρωπος μέσα στο παράλογο με ζωντάνια και ένταση.

Η μόνη βεβαιότητα στην ανθρώπινη πορεία είναι το αναπόφευκτο γεγονός του θανάτου. Με αυτή την παραδοχή η ανθρώπινη ελευθερία έχει ένα περιορισμένο πεπρωμένο. Υπό αυτή τη σκοπιά το σημαντικό δεν είναι να ζεις όσο το δυνατό καλύτερα, αλλά όσο περισσότερο γίνεται. Το περισσότερο φυσικά δεν αποτελεί ποσοτικό προσδιορισμό, αλλά ποιοτικό. Το να ζεις περισσότερο σημαίνει να συσσωρεύεις εμπειρίες, να συνειδητοποιείς τις εμπειρίες που σου προσφέρει ο κόσμος. Το πνεύμα θα πρέπει να συναντήσει τη νύχτα της φωτεινής απελπισίας -πολική νύχτα- ώστε, μένοντας άγρυπνο, ίσως γίνει κατορθωτό να δημιουργηθεί η άσπιλη λάμψη που μέσα στο φως της γνώσης δίνει μορφή στο κάθε αντικείμενο. Μέσα από την εμπειρία ο άνθρωπος μπορεί να βιώσει το νόημα, μπορεί ακόμη και να αγαπήσει αυτόν τον κόσμο. Για παράδειγμα μέσα από την τέχνη -σαν

επαναστατική μορφή έκφρασης και εμπειρίας- έχει τη δυνατότητα να υποσχεθεί στον άνθρωπο κάτι ωραίο, να τον κάνει να αγαπήσει και να προτιμήσει, πάνω από όλα, αυτόν τον θνητό και πεπερασμένο κόσμο.

Υπάρχει για τον Καμύ ένα πανανθρώπινο χρέος της μετατροπής του αρνητικού σε θετικό, μια αντίσταση στις μηδενιστικές αντιλήψεις της εποχής του. Επιθυμεί για τον άνθρωπο να παραμείνει εστιασμένος στην ουσία της ζωής, ενώ έχει την ικανότητα να διακρίνει το μεταίχμιο στο οποίο ο άνθρωπος βρίσκεται. Συνειδητοποιεί ότι η έκφραση του ποιοτικού μέρους της εαυτότητας θα αναδειχθεί μόνο με τη συνειδητοποίηση ότι η πράξη συνιστά την πιο ιερή μορφή της θεωρίας, ότι το νόημα είναι συνυφασμένο με την πράξη, ότι η υπόσχεση μιας αιώνιας ζωής δικαιολογεί την απραξία. Για τον Καμύ όμως αυτή η υπερβατικότητα συνιστά πλάνη. Απαξιώνει την παραίτηση για χάρη της αιωνιότητας - πρέπει να ζεις με το χρόνο και να πεθαίνεις μαζί του. Ο Καμύ ζητά από τον άνθρωπο να καταφάσκει στη ζωή και να ζήσει όσο πιο πλήρως μπορεί την κάθε στιγμή. Ο ανθρωπισμός για τον Καμύ αποτελεί την πράξη της θεωρίας, το νόημα της ύπαρξης σε έναν παράλογο κόσμο.

Η επανάσταση είναι προσωπική, αλλά είναι και πανανθρώπινη. Δεν προσδοκεί μόνο τη δική του θέση κάτω από τον ήλιο, αλλά θεωρεί πως έχει ηθική υποχρέωση να ταχθεί δίπλα από τον άγνωστο φυλακισμένο, τον εγκαταλελειμμένο, αυτόν που ταπεινώνεται στην άλλη άκρη της γης. Πώς να μην καταλάβουμε ότι σ' αυτό τον πληγωμένο κόσμο, το κάθε τι που είναι ανθρώπινο (κι αυτό είναι μονάχα η ανθρώπινη επαφή) έχει ένα νόημα πιο φωτεινό; Ο άνθρωπος αναζητά τα όρια στον κόσμο που ζει, αναζητά διαρκώς την ενότητα, μέσα του υπάρχει μια όψη ενός κόσμου που είναι καλύτερος από αυτόν που βιώνει.

Για τον Καμύ, ο άνθρωπος θα πρέπει να αντιληφθεί πως το νόημα είναι στη διευκρίνιση πως «καλύτερος κόσμος» δεν είναι απαραίτητα ο διαφορετικός, καλύτερος είναι ο ενοποιημένος. Ο πολιτισμός είναι δυνατός μόνο αν, εγκαταλείποντας τον μηδενισμό των τυπικών αρχών και τον χωρίς αρχές

μηδενισμό, αυτός ο κόσμος ξαναβρεί το δρόμο μιας δημιουργικής σύνθεσης. Μεγάλη σημασία δίνει στην ομορφιά, καθώς τη θεωρεί αναγκαία για την επιτυχία του νέου κόσμου νοήματος που οραματίζεται. Θεωρεί πως η ομορφιά αποτελεί την αξιοπρέπεια της ύπαρξης. Αντιτάσσεται στην αδικία αλλά καταφάσκει στην ομορφιά, η οποία αποτελεί τη ζωντανή αρετή που στηρίζει την κοινή αξιοπρέπεια του κόσμου και του ανθρώπου. Με τη διατήρηση της θα πλησιάσει η μέρα της αναγέννησης.

Μεταξύ ελπίδας και συμβιβασμού, ο Καμύ προτείνει τον μεσαίο δρόμο, ούτε αυταπάτες ούτε παραίτηση, ο άνθρωπος πρέπει να σεβαστεί το παράλογο, να δεχτεί τη ματαιότητα και παρόλα αυτά να συνεχίσει να αγωνίζεται, να μοχθεί, να χάνει και να κερδίζει, να επαναστατεί απέναντι σε έναν κόσμο που δεν του δίνει απάντηση. Για τον Καμύ υπάρχουν τρεις φιλοσοφικές απαντήσεις απέναντι στο παράλογο: η φυσική αυτοκτονία αποτελεί πράξη δειλίας, η θρησκεία αποτελεί φιλοσοφική αυτοκτονία.

Η μόνη αυθεντική απάντηση στο παράλογο είναι να συνεχίσει κανείς να ζει εντός αυτού, να μην υποταχθεί και κυρίως να μη νικηθεί από αυτό. Το νόημα βρίσκεται όταν ο Σίσυφος (που δεν είναι κανείς άλλος από τον καθένα από εμάς στον παράλογο αυτόν κόσμο) σπρώχνει τον βράχο, με τη βεβαιότητα της ματαιότητας. Παρόλα αυτά ο κάθε κόκκος της πέτρας, η κάθε λάμψη αυτού του γεμάτου νύχτα βουνού πλάθει, μονάχα γι' αυτόν, τη μορφή ενός κόσμου. Ακόμα κι ο ίδιος ο αγώνας προς την κορυφή φτάνει για να γεμίσει μια ανθρώπινη καρδιά. Πρέπει να φανταστούμε τον Σίσυφο ευτυχισμένο.

Βιβλιογραφία:

Καμύ Αλμπέρ, *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*, μετάφραση Τζούλια Τσακίση
(ΜΠΟΥΚΟΥΜΑΝΗ, Αθήνα 1971)

Καμύ Αλμπέρ, *Ο μύθος του Σίσυφου*, μετάφραση Χρήστος Δημουλάς
(ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ, Θεσσαλονίκη, χ.χ.)